

№ 31 (480)
Жнівень 2013 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Спадкаемцы: конкурс народнага танца –** стар. 2
- **Царкоўнае краязнаўства: белыя апараты для распяцця і скульптуры –** стар. 4
- **Радавод: дзеці дзяка Васіля Казюліча –** стар. 6

Беларуская вечарынка ў Радашковічах Маладзечанскага раёна

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Рэгіён

Сцежкамі археолагаў

Карэліцкі раён мае багатую гісторыка-культурную спадчыну, у тым ліку археалагічную. Давайце, паважаныя чытачы, наведем раённы музей, сядзем у машыну часу, перанясем думкамі ў далёкае мінулае, у каменны век, і паспрабуем уявіць сабе тагачасных людзей і іх заняткі. Завітаем на бераг Нёмана, недалёка ад Ярэмічаў, на неалітычную стаянку старажытнага чалавека. Заірнем у адно з жылляў і паглядзім, чым займаецца чалавек, што сядзіць недалёка ад вогнішча. Гэта старажытны майстар апрацоўвае крэмень. Вось ён бярэ адбойнік – гранітную гальку – і спрытным ударам збівае з крэменю вяршыню, а потым пачынае адколваць ад яго пласціны і адшчэпы, пакуль не застаецца ядро – нуклеус. Гэтыя сколы, адшчэпы і пласціны разам з адбойнікам мы патрымаем у руках і паспрабуем уявіць, як затым чалавек бярэ невялікі абломак крэменю – рэтушор – і пачынае адколатыя пласціны апрацоўваць па краях. І вось у руках яго з'яўляецца скрабок. Ім можна будзе чысціць рыбу, здзіраць мяздру са скуры, рэзаць скуру жывёлаў і кару дрэваў. Чалавек працягвае працу. З пласцінаў і адшчэпаў ён

робіць сколы з аднаго ці з двух бакоў і атрымлівае разец – прыладу, якой можна будзе апрацоўваць дрэва, косці, рог. Яшчэ трохі намаганняў, і атрымаецца востры нож, а потым серп, а калі вельмі добра пастарацца, то з пласцінкі можна вырабіць наканечнік стралы з рэтушаванымі краямі. Для палявання патрэбна шмат стрэлаў.

Патрымаем у руках усе гэтыя прылады, разгледзім іх і пойдзем у наступнае жылло, каб паглядзець, чым займаюцца там жанчыны. Адна з іх нешта лепіць з гліны. Спачатку з'яўляюцца стужкі, потым яна змацоўвае іх краі паміж сабой. Бугаркі і ўпадзінкі ад пальцаў загладжвае каменнай пласцінкай. Гаршчок з вострым дном гатовы. Засталося яго аздобіць – нанесці арнамент. Можна ўзяць шнур і зрабіць ім некалькі гарызантальных адбіткаў пад краем пасудзіны або кароткія насечкі, размешчаныя ялінкай. Можна зрабіць трохвугольныя і рамбічныя ўзоры ці нават кругі. І абавязкова нанесці шэраг глыбокіх круглых ямчак. Кожны гаршчок можна аздобіць па-рознаму, гэта залежыць ад густу майстра. У гэтых гаршках можна будзе гатаваць ежу на вогнішчы і захоўваць прадукты.

(Заканчэнне на стар. 5)

На тым тыдні...

✓ **13 жніўня** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі ўрачыста адкрылі культурна-асветніцкую выстаўку «**Мартин Лютер: 530 лет со дня рождения**», якая распавядае пра жыццё і дзейнасць хрысціянскага багаслова, рэфарматара, перакладчыка Бібліі на нямецкую мову.

Мерапрыемства і выстаўку сумесна падрыхтавалі бібліятэка і грамадскае аб'яднанне нямецкай культуры «Мосты».

Выстаўку можна наведаць да 29 верасня.

✓ **14 жніўня** ў Гомельскім абласным цэнтры народнай творчасці адкрылася экспазіцыя «**Ад мінулага да сучаснага**», дзе можна пабачыць абрадавыя лялькі, лялькі ў нацыянальных строях, а таксама лялькі сучасных накірункаў, выкананыя з саломы, лёну, тэкстылю і іншых матэрыялаў.

Працы на выстаўцы прадставілі майстры дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва Гомельскай вобласці.

✓ **15 жніўня** ў Цэнтральным батанічным садзе адбылася **дабрачынная вечарына-аўкцыён** са зборам сродкаў для развядзення «беларускай архідэі» – дзікарослай расліны «венерын чаравічак». Пад час аўкцыёну на продаж было выстаўлена 10 лотаў: рэдкія дэкаратыўныя расліны з калекцыі батанічнага саду для ўпрыгожвання прысядзібнай тэрыторыі, офісаў, зімніх садоў.

Сярод арганізатараў мерапрыемства былі Міністэрства прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя Рэспублікі Беларусь, Цэнтральны батанічны сад НАН Беларусі і дызайнер Людміла Лабкова.

✓ **15 жніўня** Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы зладзіў у Радашковіцкім цэнтры культуры і адпачынку «**Вечарынку ў Паўлінкі**» з нагоды 100-годдзя пастаноўкі п'есы Янкі Купалы ў гэтым мястэчку.

Праз 100 гадоў музей адкрыў у Радашковічах выстаўку «Янка Купала і тэатр», правёў творчую сустрэчу з акцёрамі Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Марыям Захарэвіч і Паўлам Яскевічам, а фальклорныя калектывы «Гуда» і «Рада» падарылі прысутным музыку і спевы, якія гучалі роўна столькі ж гадоў таму.

✓ **17 жніўня** на хутары Шаблі ў вёсцы Малое Запруддзе Валожынскага раёна адбылася **танцавальная вечарына ў гонар** заснавальніка першага прафесійнага нацыянальнага беларускага тэатра **Ігната Буйніцкага**. Наведнікам імпрэзы зладзілі сапраўднае свята беларускай культуры: майстар-класы па народных танцах, песні, гульні, чытанне вершаў.

туры: майстар-класы па народных танцах, песні, гульні, чытанне вершаў.

✓ **З ініцыятывы мясцовага добрачыннага фонду «Спадчына Міхала Клеафаса Агінскага» (які працуе ў Маладзечне) 19 жніўня была праведзеная беларуска-літоўская нарада, прысвечаная распрацоўцы міжнароднай праграмы «Шлях культуры Агінскіх».** У мерапрыемстве бралі ўдзел грамадскія дзеячы і музейныя работнікі Беларусі і Літвы, прадстаўнікі дзяржаўнай улады нашай краіны і дыпламатычных місіяў, беларускія бізнесмены. Пад час сустрэчы быў абмеркаваны план мерапрыемстваў на 2013–2015 гг., прысвечаных 250-гадоваму юбілею палітычнага дзеяча і кампазітара Міхала Клеафаса Агінскага.

Падрабязней пра нараду распавядзем у адным з бліжэйшых нумароў.

Падпісныя індэксы: індывідуальны - 63320 ведамасны - 633202

Круглы стол

Вайна ў лёсе аднаго раёна

Савет ветэранскай арганізацыі Мёрскага раёна нядаўна арганізаваў сустрэчу, прымеркаваную да 72-й гадавіны пачатку Вялікай Айчыннай вайны, каб абмеркаваць пытанні, звязаныя з Другой сусветнай вайной.

Напачатку ў раённым гісторыка-этнаграфічным музеі адбылося знаёмства з выстаўкай Аляксандра Рынкевіча, на якой дэманстраваліся рэліквіі вайны. Калекцыянер пазнаёміў прысутных з цікавымі экспанатамі, расказаў аб пошуках свайго радаводу. Дарэчы, адзін яго прадзед ваяваў у Арміі Андэрсана, дзед быў вязнем фашысцкага канцлагера. Дырэктар музея Аксана Лагунёнак распавяла аб пачатку вайны на Мёршчыне і пра акупацыйны рэжым.

Далей пасяджэнні адбываліся ў памяшканні раённай дзіцячай бібліятэкі. Прафесар з Масквы Мікалай Дзюрабін падрабязна спыніўся на праблемах пачатку Вялікай Айчыннай, выказаў свой пункт гледжання аб прычынах паражэння Чырвонай Арміі летам і во-

сенню 1941 года. Настаўнік гісторыі Мёрскай СШ № 3 Вітаўт Ермалёнак расказаў аб метадыцы вывучэння падзеяў Другой сусветнай вайны, праблемах разгортвання партызанскага руху, дзейнасці Арміі Краёвай у нашых мясцінах.

У сваім выступленні рай-

ваенкам Сяргей Жабёнак спыніўся на асаблівасцях наступальнай аперацыі «Баграціён» і яе правядзенні на тэрыторыі Мёршчыны. Намеснік галоўнага рэдактара раённай газеты Леанід Матэленак падзяліўся сваімі разважанымі аб стварэнні новай кнігі «Памяць» Мёрскага раёна.

Удзельнікі сустрэчы таксама ўсклалі кветкі да помніка воінам і партызанам, якія загінулі пры вызваленні раёна.

*Паводле паведамлення
выдання рады музеяў
Мёрскай СШ № 3
«Мёрская даўніна»*

На фэст — у Гальшаны!

Сёлета 24 жніўня ў аграгарадку Гальшаны, што на Ашмяншчыне, паблізу маляўнічых руінаў замка аббудзеца IV фестываль «Гальшанскі замак».

Традыцыйна ў праграме фестывалю прадуладжаныя правядзенне бугуртаў, турніраў лучнікаў, шматлікіх конкурсаў. Пад час дзеі наведнікі змогуць агунацца ў эпоху Сярэднявечча: наведаць рыцарскі лагер і пазнаёміцца з яго бытам, даведацца, чым жылі рыцары. На працягу дня будзе працаваць горад майстроў, дзе можна прыдбаць шмат карысных рэчаў для гаспадаркі і забаўляння. Спецыяльна для актыўных і цікаўных наведнікаў зладзяць майстар-класы па сярэднявечных танцах. Увечары гасцям свята прапануюцца канцэрты: сольны выступ беларускага спевака Пятра Ялфімава, гуртоў «Літы та-

лер», «Testament», «PAWA», «Aqua Profunda» і інш., а тэатры «Яварына», «Фламея» і «Гістрыён» пакажуць маляўнічае вогненнае шоу.

У межах супрацоўніцтва «Літва – Латвія – Беларусь» па праекце «Дзве бакі – адна гісторыя і культура» гасцямі фестывалю будуць творчыя калектывы і рамеснікі з Літоўскай Рэспублікі. У Доме культуры можна будзе азнаёміцца з выстаўкай «Гальшанскі Альфабет», падрыхтаванай Беларускай фундаментам культуры.

Праграма фестывалю «Гальшанскі замак-2013» будзе цягнуцца з 12-й да 23-й гадзіны. Гальшаны запрашаюць – усе на фэст!

*Паводле
інфармацыі арганізатараў*

*Паводле
інфармацыі арганізатараў*

Калі ў школах перапыняюцца заняткі на летні адпачынак, то прыходзіць час на розныя фестывалі ды спаборніцтвы. У Клецку зладзілі другое свята-конкурс дзіцячай творчасці «Калыска талентаў». Упершыню яно адбылося ў 2010 годзе. Тады былі падведзеныя вынікі праграмы «Традыцыйная культура і дзеці», што рэалізавалася ў Мінскай вобласці ў 2005–2010 гг. У межах імпрэзы прайшлі конкурсы па вырабе твораў дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва, конкурсы фальклорных калектываў, конкурс па побытавым танцы «Мінская кадрыля», конкурс танцавальных параў-выканаўцаў.

Старшыня журы «Мінскай кадрылі», загадчык кафедры этналогіі і фальклору Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, дацэнт, кандыдат культуралогіі Вячаслаў Каладзай адзначыў высокі ўзровень арганізацыі свята-конкурсу і добры ўзровень падрыхтоўкі калектываў-удзельнікаў.

Гран-пры конкурсу фальклорных калектываў атрымаў ансамбль народнай песні «Вясёлы падворак» Старавержанскай дзіцячай школы мастацтваў Стаўбцоўскага раёна. Лаўрэатам стаў узорны ансамбль народнай песні «Марачаначка» Морацкага СДК Клецкага раёна.

На адкрыцці свята выступіў танцавальны калектыв «Натхненне» Нясвіжскага раённага цэнтра народнай творчасці. Мастацкі кіраўнік гурта Анастасія Жыгуліна разам з удзельніцамі аднавілі кадрылю, што бытавала ў вёсцы Лань іх раёна. Ланскую кадрылю «Натхненне» і пабачылі ўдзельнікі і госці свята.

Маладыя майстры-ўдзельнікі конкурсу па вырабе твораў дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва змагаліся ў 16 намінацыях: разьба па дрэве, аплікацыя з тэкстылю, кераміка, вышыўка, ткацтва, выраб паясоў, распіс па тканіне, распіс па дрэве, выцінанка, вырабы з саломкі, лозапляценне, выраб лялек, габелен, вязанне на спіцах і

Конкурс аўтэнтычнага танца

кручком, бісерапляценне. Гран-пры конкурсу атрымаў народная студыя традыцыйнага ткацтва «Матрушка» з Любанскага раёна.

У конкурсе дзіцячых фальклорных калектываў па побытавым танцы «Мінская кадрыля» ўзялі ўдзел 6 калектываў. Вялікую падтрымку пад час падрыхтоўкі да конкурсу аказаў этнахарэограф, мастацкі кіраўнік рэспубліканскага фестывалю фальклорнага мастацтва «Берагіня» Мікола Козенка, падзяліўшыся сваімі метадычнымі распрацоўкамі. Ён адзначыў, што асобны конкурс па побытавым (несцэнічным) варыянце народнага танца адбыўся ў Мінскай вобласці ўпершыню. Пераможцы атрымаюць шанец прадставіць вобласць на VIII Рэспубліканскім фестывалі фальклорнага мастацтва «Берагіня», што абудзеца ў канцы чэрвеня 2014 года ў пасёлку Акцябрскі (былая Рудабелка).

Спявачкі з Путчынскага СДК

фальклорны гурт «Валошкі» Новіцкага СДК Бярэзінскага раёна, II месца – узорны фальклорны ансамбль «Верабейкі» Любанскага раённага цэнтра культуры, III месца – фальклорны калектыв «Ютрань» Міхавіцкага Дома фальклору. Дыплом за адраджэнне танцавальных традыцый свайго мясцовасці атрымаў гурток беларускага побытавага танца Цэнтра культуры і вольнага часу а/г Путчына Дзяржынскага раёна, дыплом за пераіманне і развіццё танцавальных традыцый свайго мясцовасці – вакальны гурт «Вясёлінка» Мётчанскага СДК Барысаўскага раёна, за арыгінальнае адлюстраванне танцавальных традыцый свайго мясцовасці – танцавальны гурт «Задорынка» Морацкага СДК Клецкага раёна.

У рамках свята-конкурсу «Мінская кадрыля» прайшоў конкурс параў-выканаўцаў побытавага танца. Загадзя дзеці вывучылі 10 танцаў: «Лявоніха», «Полька імпрэзаваная», «Кракавяк», «Падыспань», «Матлёт», «Лысы», «Месяц», «Нарчанька», «Полька-бабачка» і адзін танец, што выконваўся на крыжы, складзеным з кічкаў ці паясоў («Мікіта», «Таўкачыкі» ці «Заяц»). 18 параў з 7 раёнаў Міншчыны змагаліся ў дзвюх узроставых катэгорыях: 5–7 класы і 8–9 класы. У малодшай узроставай групе I і II месца дастало-

ся танцавальным парам з фальклорнага калектыву «Вясёлінка» Вясёлінскай дзіцячай школы мастацтваў Слуцкага раёна. У 2012 годзе Дзіяна Пацала і Уладзіслаў Трафімовіч, якія занялі I месца, былі на 4-м месцы ў свайго узроставай групе пад час турніру параў-выканаўцаў на VII Рэспубліканскім фестывалі фальклорнага мастацтва «Берагіня». I і II месцы ў старэйшай узроставай групе (8–9 класы) занялі пары з фальклорнага ансамбля «Верабейкі» Любанскага раённага цэнтра культуры, як і III месца ў малодшай узроставай групе. III месца ва ўзроставай групе 8–9 класаў заняла пара з вакальнага гурта «Вясёлінка» Мётчанскага СДК Барысаўскага раёна.

Мінскі абласны цэнтр народнай творчасці выказвае падзяку начальніку аддзела культуры Клецкага райвыканкама Святлане Чалык, дырэктару раённага цэнтра культуры Галіне Крук і іншым работнікам культуры Клецкага раёна за падрыхтоўку і правядзенне свята-конкурсу «Калыска талентаў» на высокім арганізацыйным узроўні. Дзякуем таксама загадчыку кафедры этналогіі і фальклору БДУ культуры і мастацтваў, дацэнту, кандыдату культуралогіі В. Каладзю, дацэнту кафедры менеджменту сацыякультурнай дзейнасці БДУ культуры і мастацтваў Любаві Сівуравай, старшаму выкладчыку кафедры этналогіі і фальклору БДУ культуры і мастацтваў Таццяне Пладуновай, мастацкаму кіраўніку заслужанага аматарскага калектыву Рэспублікі Беларусь фальклорнага калектыву «Гасцінец» Ракаўскага Дома фальклору Валожынскага раёна Лізавета Пятроўскай, выкладчыку кафедры касцюма і тэкстылю Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Ірыне Мазюк. Асобная падзяка мастацкаму кіраўніку рэспубліканскага фестывалю фальклорнага мастацтва «Берагіня» М. Козенку за дапамогу пад час падрыхтоўкі да конкурсу дзіцячых фальклорных калектываў па побытавым танцы «Мінская кадрыля».

*Алена ЛЯШКЕВІЧ,
метадыст па этнаграфіі Мінскага
абласнага цэнтра народнай творчасці
Фотаздымкі Паўла ЦЫБІНА*

Напачатку жніўня сябры Беларускага фонду культуры і Мінскага згуртавання нашчадкаў шляхты і дваранства здзейснілі першую турыстычную паездку ў Сноў у межах сумеснай культурна-асветніцкай праграмы «Шляхамі знакамітых землякоў». Невялічкі аграгарадок у Нясвіжскім раёне невыпадкова быў абраны месцам іх візиту.

Да Яўгена Ждана ў Сноў

У гэтым прыгожым месцы знаходзіцца Дом-музей вядомага беларускага мастака, заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі Яўгена Ждана, які сам выступіў ініцыятарам паездкі і распрацаваў культурную праграму.

Яўген Іванавіч з'яўляецца яркім прадстаўніком сучасна-

га выяўленчага і тэатральнага мастацтва краіны, неад'емнай часткай беларускай культуры. Жыццё Я. Ждана, некалі галоўнага мастака Дзяржаўнага тэатра оперы і балета Беларусі, а затым Рэспубліканскай дырэкцыі эстрадна-цыркавога мастацтва і Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі Беларусі,

пачалося тут, на нясвіжскай зямлі.

Створаны ў 2005 годзе дом-музей з карціннай галерэяй быў перададзены мастаком Нясвіжу і стаў філіялам Нясвіжскага гісторыка-краязнаўчага музея. Цудоўную экскурсію па музеі правяла мясцовая настаўніца Соф'я Паўлаўна, сапраўдная прыхільніца творчасці мастака, якая і сама, дарэчы, мае мастацкую адукацыю.

Дом-музей з'яўляецца своеасаблівым асветніцкім цэнтрам Снова, тут ладзяцца экскурсіі, творчыя сустрэчы, праводзяцца заняткі з дзецьмі. У пяці пакоях размешчаны пейзажы, партреты, нацюрморты, шматлікія эскізы дэкарацыі... Цеплынёй і любоўю да роднага краю, мілай нясвіжскай зямлі прасякнутыя творы «Стары палац Рдултоўскіх», «Зімовы дзень», «Вясна», «Сенакос», «Сакавік», «Залатая восень», на якіх адлюстраваная прыгажосць беларускай прыроды.

Вялікую цікавасць выклікаюць сцэнічныя эскізы і афішы да спектакляў, якія афармляў Я. Ждан. Сярод іх «Галька» С. Манюшкі, «Пасля балю» Г. Вагнера, «Фаўст» Ш. Гуно, «Дэман» А. Рубінштэйна і шматлікія іншыя. А эскізы дэкарацыі да святкавання тысячагоддзя славянскай культуры і тысячагоддзя хрышчэння Русі ўражваюць велічнасцю і манументальнасцю, з'яўляюцца вялікім унёскам у культурную спадчыну нашай краіны.

У творах мастака адлюстраваны і трагічныя старонкі жыцця беларускага народа XX стагоддзя: чарнобыльская бяда («Чарнобыль»), Вялікая Айчынная вайна («Кожны чацвёрты») і цяжкія моманты пасляваеннага часу.

Паўстаюць перад глядачом выбітныя гістарычныя асобы: Рагнеда, Яраслаў Чарадзея, Францыск Скарына, Марк Шагал...

Даволі падрабязна экскурсавод расказала аб абразях з цыкла «Беларускія праваслаўныя святыя», за які Я. Ждан стаў лаўрэатам прэміі «За духоўнае адраджэнне». Абразы пасля асвячэння ён перадаў у Нясвіжскі Свята-Узнясенскі храм.

Творы майстра знаходзяцца ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі, Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва, Дзяржаўным музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Рэспублікі Беларусь, Нацыянальным музеі-запаветніку Нясвіжа, Музеі А. Бахрушына і Трацяцкоўскай галерэі ў Маскве, у прыватных калекцыях Беларусі, розных краінах свету.

Ініцыятары праграмы выказваюць падзяку кураўніцтву Нясвіжскага райвыканкама і СВК «Агракамбінат Сноў» за дапамогу ў арганізацыі мерапрыемства.

Пасля экскурсіі Яўген Іванавіч падзяліўся з прысутнымі сваімі думкамі і, у прыватнасці, сказаў: «Я адчуваю вялікую асалоду, калі з'яўляецца магчымасць падзяліцца сваёй творчасцю, сваім унутраным светам, які адлюстроўвае з дапамогай палатна і фарбай...».

Мы ж атрымалі асалоду ад сустрэчы з прыгожым і светлым, з творчасцю вялікага майстра.

*Павел САПОЦЬКА,
фота аўтара*

Я. Ждан і старшыня згуртавання шляхты І. Чакалаў

Пад час экскурсіі

Багатая Мазыршчына

На старонках «Краязнаўчай газеты» мы ўжо распавядалі пра юбіляраў Мазыршчыны. Цяпер хочацца працягнуць гэтую тэму і расказаць пра нашых землякоў-юбіляраў – удзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны.

Міхаіл Барысаў нарадзіўся 16 красавіка 1923 года ў вёсцы Нараўчызна Мазырскага раёна ў сям'і вясковага фельчара, які лячыў сялянаў і словам, і справай. Вось і дзеці пайшлі ў бацьку. Міша добра вучыўся: у 1934 годзе закончыў чатыры класы Козенскай школы і быў накіраваны ў школу № 7 горада Мазыра. У 1935-м сям'я пераехала на пастаяннае жыхарства ў Мазыр, дзе бацька працаваў фельчарам у інфекцыйнай бальніцы. У 1940-м па камсамольскай рэкамендацыі паступіў у Гомельскі аэраklub, які скончыў на выдатна ў красавіку 1941 года. У маі гэтага года Міхаіла Уладзіміравіча залічылі ў Ейскае ваенна-марское авіяцыйнае вучылішча. У верасні 1941 года, калі немцы занялі горад Таганрог, курсантаў перавялі ў вучылішча імя Леванеўскага, якое ён закончыў у маі 1943-га.

М. Барысаў

У 1947 годзе ён закончыў Вышэйшыя афіцэрскія курсы авіяцыі ВМС. Служыў на Балтыйскім, Паўночным і Чарнаморскім флатах. Закончыў службу 31 снежня 1960 года ў званні падпалкоўніка запasu. Жыў у Маскве, з 1966 года – у Ялце.

Міхаіл Уладзіміравіч узнагароджаны ордэнамі Леніна, Чырвонага Сцяга, Айчыннай вайны, двума ордэнамі Чырвонай Зоркі, шматлікімі медалямі, сярод якіх значным з'яўляецца медаль «За перамогу над Германіяй у Вялікай Айчыннай вайне». Памёр героям у Ялце 16 красавіка 2012 года ў свой 89-гадовы дзень нараджэння.

З Мазыршчынай таксама звязаныя лёсы Веры Харужай і Фёдара Язковіча.

Вера Харужая нарадзілася ў Бабруйску, затым сям'я пераехала ў Мазыр. З 1911 па 1919 год яна вучылася ў мазырскай жаночай гімназіі. Незвычайна актыўная, працавала ў школьнай бібліятэцы, удзельнічала ў арганізацыі літаратурных вечароў.

Калі адбылася Кастрычніцкая рэвалюцыя, Вера ўся аддалася грамадскай працы. У 1920 годзе яна ўступіла ў камсамол, некаторы час настаўнічае ў вёсцы, прымае ўдзел ў барацьбе з атрадамі Булак-Балаховіча. У ліку лепшых камсамольцаў была ў 1922 годзе камандзіраваная ў Цэнтральную партыйную школу Беларусі ў Мінску. Закончыла яе ў 1923-м і неўзабаве, у лютым 1924 года, была пасланая на падпольную працу ў Заходнюю Беларусь, занятую Польшчай. Восенню 1925 года паліцыя напала на след Веры, і яе на некалькі гадоў пасадзілі ў польскую турму. З турмы змагарка пісала сябрам і родным лісты, поўныя веры ў сваю справу, нянавісці да ворагаў сваёй краіны. Вера яшчэ сядзела ў турме, калі гэтыя лісты былі сабраныя і выдадзеныя ў выдавецтве «Молодая гвардия» асобнай кнігай пад назвай «Пісьма на волю».

В. Харужая

У верасні 1932 года яна вяртаецца на Радзіму. Сустрэкаецца на вакзале ў Мінску сабраліся дзясяткі тысяч працоўных. Народны паэт Беларусі Янка Купала арганізаваў у гонар Веры Захараўны сустрэчу, у якой прынялі ўдзел ўсе пісьменнікі Мінска, падарыў ёй збор сваіх твораў.

З 1933 па 1939 год Вера Захараўна была на партыйнай рабоце – спачатку ў Мінску, затым на Балхашы, дзе ўдзельнічала ў будаўніцтве аднаго з гігантаў другой пяцігодкі – медзеплавільнага завода. У 1939 годзе пасля далучэння Заходняй Беларусі яна працуе ў Пінскім абласным камітэце партыі.

У першыя дні Вялікай Айчыннай вайны падалася ў лес да партызанаў, змагалася ў атрадзе, якім камандаваў Васіль Корж. У верасні 1942 года на чале групы падпольных работнікаў была накіраваная ў Віцебск для арганізацыі ўмацавання патрыятычнага падполля. Збірала і перадавала камандаванню Чырвонай Арміі і партызанам каштоўныя звесткі пра ворага. 13 лістапада 1942 года В. Харужая разам з баявымі таварышамі была арыштаваная фашыстамі і пасля жорсткіх катаванняў расстраляная.

За выдатныя заслугі ў рэвалюцыйным руху Заходняй Беларусі ўзнагароджаная ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга. Званне Героя Савецкага Саюза Веры Захараўне прысвоенае пасмяротна 17 мая 1960 года. Яе імя ў назвах вуліцы і бібліятэкі-філіяла № 11 горада Мазыра.

*Ніна ЦЮЛЕНЕВА,
бібліятэкар сектара
краязнаўства
Мазырскай ЦРБ
імя А.С. Пушкіна*

*(Заканчэнне
ў наступным нумары)*

Лясною вёскай Малышы, што на Кобрыншчыне, з пачатку XVII стагоддзя і да 1890 года валодалі продкі малавядомага роду Навіцкіх. Вядомым у гісторыі прадстаўніком роду стаў Андрэй Навіцкі, стараста ў Сандамірскім ваяводстве, які наводле прывілея караля Жыгімонта Вазы ад 10.09.1610 г. нарыхтоўваў дзич у каралеўскіх уладаннях. У XVIII–XIX стагоддзях прадстаўнікі роду валодалі і зямлёй, і маёнткам у вёсцы Савейкі Ляхавіцкага раёна. Апошні ўладальнік – Тэафіл Навіцкі (да 1939 года). Гаспадарскі дом узноўлены ў 1950-я і належыць сельскай бальніцы.

Маёнтак Малышы, са словаў старажылаў, размяшчаўся ў канцы вёскі, недалёка ад развілкі дарог на Ляскова і Дубовае. Дом быў драўляны з мезанінам і ганкам. Побач – невялікая сажалка і альтанка, далей – меліярацыйны канал, што рэгуляваў узровень вады ў вадаёмах і на палях. У парку вакол дома раслі клёны, грабы, ліпы, ясені, дубы, бэз. Алеі былі абсаджаныя ліпамі, а навокал шмат кветак.

Вядомае пісьмовае ўзгаданне пра Малышы адносіцца толькі да 1717 года – вёска ў Брэсцкім ваяводстве, ВКЛ.

З 1795 г. Малышы ў складзе Расійскай Імперыі.

У 1890 годзе сяляне вёскі валодалі 325 дзесяцінам зямлі (каля 350 га). Побач размяшчаліся сядзібы А. Краскоўскага (43 дзесяціны) і М. Маслевіча (142 дзесяціны). У вёсцы 36 домаўладанняў і каля 250 жыхароў, а таксама службылыя, якія жылі ў маёнтках, – 22 чалавекі.

З пачаткам ваенных дзеянняў Першай сусветнай (тут жнівень 1915 г.) частка жыхароў паехала ў бежанства. Тыя, хто засталіся, аралі зямлю, плацілі сельскагаспадарчыя падаткі германцам і даглядалі хаты, жывёлу і надзелы бежанцаў. З бежанства вярнуліся не ўсе. І калі вярнуліся, то на развілцы дарог у

бок Ляскова паставілі вялікі драўляны крыж – як помнік у гонар тых, хто загінуў на вайне і ў бежан-

чара і маладую эканомку. У канцы 1938 года пачаў распрадаваць зямлю, коней і авечак затанна. Распрадаў амаль усё і летам 1939 года знік у невядомым накірунку, пакінуўшы хату на прыслугу.

Летам 1941 года ён з’явіўся ўжо ў форме нямецкага афіцэра. Новы кіраўнік справаў заняўся сядзібай (тым, што засталася). Старажылы, хто яго памятаюць, называлі Калінгера шпіёнам. Так мабыць, яно і было.

Чырвоную Армію ўвосень 1939-га малышаўскія сяляне сустрэлі з букетамі кветак. А ўвесну 1940-га як неналежага «элемента» арыштавалі мясцовага жы-

паставілі вялікі дубовы крыж, на якім з першымі промнямі сонца павесілі ручнік. Магчыма, гэты крыж-абярэг і вера ў Бога дазволілі амаль усім вярнуцца з вайны. «Партызанка», пажары, расстрэлы абышлі вёску. Хаця кажучь, што ў 1944-м партызаны ўсё ж падпалілі панскую сядзібу.

На сёння са сведкаў мінулай прыгажосці захаваўся толькі клён з распяццем Ісуса Хрыста. Адзінокія дубы, зараснікі бэзу, абломкі кафлі, посуду, сажалка, якая высахла, і зарослы канал выклікаюць толькі смутак. А пасля вайны была і школа, і клуб, і магазін.

Мясцовая традыцыя

Амаль

забытая людзьмі...

стве. На крыжы размясцілі распяцце Ісуса Хрыста (адкуль яно з’явілася, ніхто не ведае і не памятае). Лёс захаваў гэтае распяцце. Калі крыж згінуў, яго памясцілі на ствол 300-гадовага клёна. Чыгунная скульптура распяцця вышыняю больш за метр знаходзіцца на ўзроўні чалавечага росту і ланцугом прымацаваная да дрэва. За гэтым дрэвам некалі і размяшчалася панская сядзіба.

Цікавы расповед пра апошняга ўладальніка малышаўскай сядзібы. Пры Польшчы ў 1930-я гг. гаспадаром сядзібы стаў нехта Калінгер. Саракагадовы мужчына быў адзінокі, без сям’і. Разводзіў коней і прадаваў іх у Варшаве, меў ферму, дзе разводзіў авечак (каля 300 галоваў), вырошчваў зерне. Быў шчодрым, шмат плаціў за працу, таму і мясцовыя хадзілі да яго з ахвотай. У прыслугах меў кухара, ку-

хара па прозвішчы Заяц (у кнізе «Памяць» такога прозвішча няма). Лёс яго нікому не вядомы.

Немцы ў апошнюю вайну не надакучвалі жыхарам Малышоў: у такую глуш і цяпер не даехаць, а што было 70 гадоў таму? Але людзі памятаюць і перадаюць мясцовую легенду-падзею, якая мела месца з прыходам фашыстаў.

У адну з восеньскіх начэй першага года вайны сабраліся ўсе 250 жыхароў вёскі і за ноч саткалі вялікі льяны ручнік, вышылі арнамент-абярэг. Мужчыны ў канцы вёскі з заходняга боку па дарозе на Тулічы

У 1999 годзе ў вёсцы 42 домаўладання і 83 жыхары. На сёння – некалькі хатаў і крышку больш жыхароў. А на ўсю вёску толькі двое дзяцей школьнага ўзросту.

У кожнага, хто нейкім чынам патрапляе ў Малышы, здзіўленне і цікаўнасць выклікае чыгунная скульптура Маці Божай з дзіцем, размешчаная пася-

род вёскі на прыродным пясчаным узвышшы пад вялікім каштанам. Сяляне даглядаюць мясцовую каштоўнасць. Скульптура стаіць на двух прыродных камянях чырвонага колеру, а на адным з іх размешчаны надпіс – 1859 год. Сама скульптура вышыняю 1 – 1,2 м і мае прапорцы чалавечага цела. Босай леваю нагой яна стаіць на круглым шары, складкі тунікі спадаюць да пятаў, а на галаве покрыва ніжэй за плечы. На левай руцэ Маці Божай немаўля Ісус, які трымае свечку.

У гісторыі чыгуннае ліццэ вядомае не адно стагоддзе. Але свайго росквіту дасягнула толькі ў XVII–XIX стагоддзях. У Францыі, Германіі, і асабліва ў царскай Расіі, дзе да Урала было некалькі заводаў, якія выконвалі індывідуальныя заказы. Калі ў чыгун далучалі невялікі адсотак медзі ці алюмінію, гэта надавала яму вельмі прыгожае адценне.

Скульптура Маці Божай мае чорна-зеленаваты колер. У яе аснованні шасціграннік, унутры якога для важкасці быў змешчаны свінец (ужо, праўда, рэшткі – у пасляваенныя гады хлопчыкі раскарпалі яго для грузікаў на рыбацкія вуды).

Але скульптура распяцця не мае такой гульні колеру. На падстаўцы вырабаў звычайна раней пакідалі кляймо майстэрні, але ні на адной скульптуры ў Малышах я не бачыла нічога падобнага.

Калі вярнуцца на 150 гадоў назад, то легенда расказвае наступнае. У маладога памешчыка сядзібы Малышоў пад час родаў памерла жонка. І гэты яе памяць была пастаўлена чыгунная статуя Маці Божай (падобна, што пад камянямі ёсць скляпенне-скрыпта, бо калі пастукаць, можна пачуць глухі гук пустэчы). Кажучь, што ў ліхія хрушчоўскія часы спрабавалі бульдозерам скінуць помнік, але нічога не атрымалася, Бог уярго.

Вось і сёння амаль забытая людзьмі лясная вёска Малышы жыве з Богам, з верай у Дабро і Справедлівасць. А праваслаўныя сяляне наводле мясцовага звычаю штогод апранаюць белую вопратку на распяцце і павязваюць новы белы фартух Маці Божай.

Ніна МАРЧУК,
г. Кобрын
Фота аўтара

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Недалёка ад вогнішча другая жанчына расклала скуру нядаўна забітага мядзведзя з садранай мяздой і рэжа яе крамянёвым нажом на патрэбныя кавалкі. Падрыхтаваныя ўжо касцяныя праколкі і іголкі, каб пашыць новае адзенне. Паспрабуем зрабіць некалькі сцяжкоў такой іголчай і зразумеем, што гэта не надта зручна. Другая жанчына выварыла жалуды, каб яны не былі горкія, перацерла іх на муку, змяшала з арэхамі і пячэ на вогнішчы праснакі – тоўстыя бліны з прэснага цеста.

Не будзем ім замінаць. Выйдзем з жытла і пабачым, чым займаюцца іншыя людзі.

На беразе Нёмана стаіць чалавек невялікага росту, апрануты ў адзенне з футра мядзведзя, на нагах такія ж абутак. На шыі – пацеркі з зубоў ваўка. Гэты чалавек сабраўся на паляванне, у руках ён трымае дзіду з крамянёвым наканечнікам. Недалёка стаіць другі з рагачынай у руках,

далей – трэці – з гарпуном, зробленым з костак. Паступова збіраецца гурт людзей, якія адпраўляюцца на паляванне. Магчыма, ім пашанцуе ўпаляваць тура, аленя або дзікага каня. Трэба не забыцца прыхапіць з сабою лук са стрэламі – раптам атрымаецца падбіць лясную птушку. Без здабычы вяртацца нельга.

Пройдзем трохі далей у бок лесу і ўбачым паляну, на якой некалькі жанчынаў жнуць крамянёвымі сярпамі збожжа. А вось і серп. Возьмем яго ў рукі і паразважаем: ці лёгка было зразаць такім сярпом каласы. Цяпер паспяшаемся вярнуцца ў машыну часу. Нас чакае новая вандроўка. Мы накіроўваемся ў гарадзішча жалезнага веку каля вёскі Варонча. Здзейсніць завочнае падарожжа мы можам дзякуючы беларускім археолагам, якія перадалі ў музей матэрыялы раскопак, што праводзіліся ў раёне.

Вучоныя мяркуюць, што першыя людзі з’явіліся ў вярхоўях Нёмана 10–12 тысяч гадоў таму, у канцы палеаліту. У час мезаліту чалавек навучыўся рабіць лук, стрэлы, з дробных крамянёвых вырабаў-мікралітаў пачаў майстраваць нажы, гарпуны, стрэлы. Неаліт на Беларусі пачаўся ў 5 тысячагоддзі да н.э. і вызначыўся перш за ўсё вынаходніцтвам глінянага посуду, зараджаннем жывёлагадоўлі і земляробства. Аднак і ранейшыя заняткі – паляванне, рыбалоўства і збіральніцтва – давалі чалавеку шмат харчавання. На Панямонні, каля лясоў і

рэк, былі спрыяльныя ўмовы для жыцця чалавека.

У 1960-я гады археолаг Міхась Чарняўскі адкрыў і даследаваў неалітычную стаянку каля вёскі Маласельцы, стаянкі мезаліту, неаліту і ранняга бронзавага веку каля вёскі Ярэмічы. На неалітычнай стаянцы каля в. Ярэмічы ў час раскопак былі знойдзеныя нуклеусы, скрабкі, пласціны з рэтэшшу, нажы, праколкі, разцы і іншыя ка-

вымолваў кальцавое паглыбленне ў камені. У экспазіцыі нашага музея можна ўбачыць каменныя сякеры бронзавага веку.

Гэты час звяртае на сябе ўвагу разнастайнасцю керамічных вырабаў. Найбольш характэрная іх рыса на тэрыторыі Беларусі – пласкадоннасць, бо людзі ў гэты час пачалі карыстацца ачагом, гаршкі набылі звужаную шыйку, вы-

самая цікавая з якіх – крамянёвы серп. Спачатку

Археолог мае ўнікальны вопыт далачэння дзяцей да цікавай і няпростай справы – да раскопак

чалавек выкарыстоўваў сярпы з касцяной або драўлянай асновай, у паз якой устаўляліся рэтэсаваныя пласцінкі. Пазней на Панямонні з’явіліся больш дасканалыя сярпы – шырокія і

нямонны таго часу адносілася да носьбітаў культуры штрыхаванай керамікі, узоры якой прадстаўлены ў экспазіцыі музея. Пры раскопках гарадзішча былі знойдзеныя таксама рэшткі печы-домніцы для выплаўкі металу, фрагменты шлаку і абмазкі домніцы, вырабы з жалеза – нажы, фрагменты жалезнай падковы, сярпа і нажніцаў, шпора, крэсіва, а таксама гліняная лейка для разліву металу, прасліцы і грузікі, розныя па форме і памерах, косткі дзікіх і свойскіх жывёлаў.

Уладзімір Хартановіч, дзякуючы якому гэтыя цікавыя экспанаты з’явіліся ў экспазіцыі музея, – выпускнік Карэліцкай школы. На працягу 10 гадоў ён працаваў у Інстытуце гісторыі АН Беларусі, дзе даследаваў ранні жалезны век на тэрыторыі Верхняга Панямоння. Дарэчы, раскопкі на гарадзішчы каля вёскі Варонча ён праводзіў з дапамогай варагаванскіх школьнікаў. Археолог мае ўнікальны вопыт далучэння дзяцей да гэтай цікавай і няпростай справы. Працуючы ў апошнія гады ва ўстановах адукацыі Мінска, ён неаднаразова арганізоўваў школьнікаў на ўдзел у раскопках, што праводзіліся ў сталіцы і Лагойскім раёне. Працы яго вучняў па гэтай тэматыцы, прадстаўленыя на навукова-практычных канферэнцыях, былі адзначаныя дыпломам. Наш зямляк у 2008 годзе атрымаў грант Мінгарвыканкама за працоўку адукацыйнага праекта «Развіццё даследчай культуры вучняў 8–11 класаў на ўроках гісторыі і ў пазакласнай дзейнасці», а ў 2010 годзе стаў удзельнікам міжнароднага семінара, арганізаванага асацыяцыяй па міжнародных пытаннях (Чэшская Рэспубліка) у Вільні. Уладзімір Уладзіміравіч, для якога археалогія стала не проста захапленнем, а часткаю жыцця, прыязджаючы ў час летняга адпачынку ў Карэлічы, вандруе па раёне ў пошуках новых археалагічных знаходак. Хочацца падзякаваць яму за дапамогу музею і пажодаць новых адкрыццяў на гэтым полі дзейнасці.

Рэгіён

Сцежкамi археолагаў

менныя прылады працы, а таксама фрагменты тоўстасценнай керамікі з элементамі арнаменту – умяцінамі, грабенчатымі адбіт-

Людзі бронзавага веку пачалі карыстацца ачагом, гаршкі набылі звужаную шыйку, выпуклае тулава і адагнутае венца

камі, насечкамі, наколамі і пракрэсленымі рыскамі. Частку знаходак з ярэміцкай стаянкі М. Чарняўскі ў свой час перадаў у наш музей, і яны знайшлі сваё месца ў экспазіцыі. Знаходкі эпохі неаліту з Панямоння, у тым ліку Карэліцкага раёна, сведчаць пра тое, што тут існавала нёманская археалагічная культура. Яе асаблівасцю з’яўляецца тое, што прылады працы вырабляліся з цёмна-шэрага крэменю са своеасаблівым масляністым бляскам паверхні. Менавіта М. Чарняўскі вылучыў нёманскую археалагічную культуру і быў асноўным яе даследчыкам.

У 2 тысячагоддзі да н.э. на тэрыторыі Беларусі наступіў бронзавы век. Пасяленні гэтага часу ўзніклі, як правіла, на месцах неалітычных стаянак. У гэты час людзі працягвалі карыстацца каменнымі прыладамі працы, бо меднаносных рудаў на Беларусі не было, і знаходкі з медзі і бронзы на тэрыторыі Карэліцкага раёна не выяўленыя, але каменныя прылады працы сталі больш дасканалымі – чалавек навучыўся не толькі шліфаваць камень, але і свідраваць у ім адтуліны. Сякеры шліфаваліся на шліфавальнай пліце, на якую падсыпалі мокры пясок. Пасля таго як сякера была поўнасцю адшліфаваная, прыступалі да свідравання адтуліны, якое рабілася на спецыяльным прыстасаванні. Адтуліна свідравалася пустой трубчатой косткай, у якую зноў жа насыпалі мокры пясок, які і

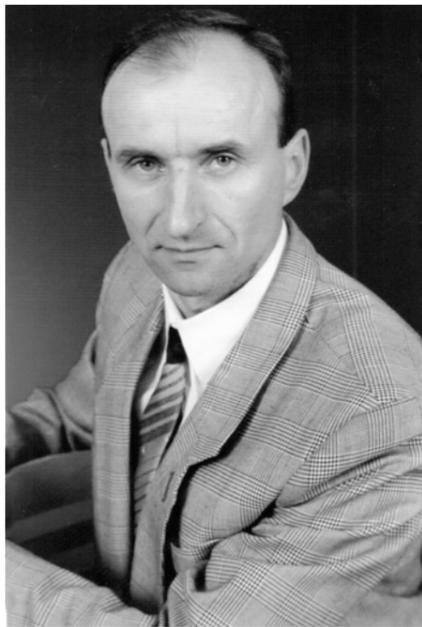
пуклае тулава і адагнутае венца. Яны арнаментаваліся адбіткамі шнура, насечкамі, трохвугольнымі і ілачнымі кампазіцыямі, рамбіннымі ўзорамі. Вельмі часта аздаблялася і плоскае дно пасудзіны. Пры гэтым на яго амаль заўсёды наносіліся салярныя знакі – кругі, у якія былі ўпісаныя крыжы. У канцы бронзавага веку арнамент на керамічных вырабах стаў больш сціплым. З’явіўся і зусім не аздоблены посуд.

Гэтая неаліту і ранняга бронзавага веку была знойдзеная археолагам Уладзімірам Хартановічам на правым беразе ракі Уша недалёка ад вёскі з аднайменнай

адносна тонкія, з увагнутым лязом і выгнутай спінкай з заостранымі канцамі і роўна або коса абсечанай асновай. Адзін з такіх сярпоў і трапіў на нашую выстаўку.

У VII–VI стагоддзях да н.э. на тэрыторыі Беларусі пачаўся жалезны век. Чалавек навучыўся выплаўляць жалеза з балотнай руды. Яно выплаўлялася ў сырадутнай печы (горне), якая рабілася з гліны або з камянёў і абмазвалася глінай. Печы-домніцы былі да метра ў шырыню і круглыя па форме. Па баках меліся адтуліны для доступу паветра, а ўверсе – шырокая адтуліна для засыпкі шыхты (драўнянага вугалю і балотнай руды). У працэсе выплаўкі атрымліваўся рыхлы кавалак жалеза з дамешкамі шлаку – крыца, з якой старажытны майстар шляхам пракоўкі вырабляў патрэбную рэч – жалезную сякеру, наральнік, серп або меч.

На тэрыторыі Карэліцкага раёна гарадзішчы жалезнага веку выяўленыя каля вёскі Варонча, Сёгда і Беразавец. Гарадзішча жалезнага веку каля в. Варонча, якое адкрыў і даследаваў У. Хартановіч, адносіцца да эпохі ранняга жалезнага веку і датуецца III–V ст. н.э. Археалагічныя знаходкі сведчаць пра тое, што насельніцтва Па-

У. Хартановіч

назвай. Сярод знаходак – дзве добра адшліфаваныя сякеры, наканечнік дроціка, скрабкі, нож. На выстаўцы «Сцежкамi археолагаў», якую сёлета мы стварылі разам з археолагам, экспанаваліся матэрыялы раскопак з гэтай стаянкі, якія У. Хартановіч плануе перадаць у наш музей разам з некаторымі іншымі знаход-

Захаванне помнікаў даўніны на тэрыторыі раёна – гэта справа гонару ўсіх людзей, што жывуць на гэтай цудоўнай зямлі, бо кожны помнік – гэта памяць пра нашых продкаў, якія на працягу тысячагоддзяў жылі і паспяхова асвойвалі гэты край, гэта неад’емная частка культуры нашай Бацькаўшчыны.

Святлана КОШУР,
старшы навуковы супрацоўнік
Карэліцкага раённага
краязнаўчага музея

Як і будучы знакаміты авіяканструктар Павел Восіпавіч Сухі (1895–1975), які ажаніўся з выкладчыцай французскай мовы Лунінецкага чыгуначнага вучылішча, дзе і сам выкладаў, мой бацька Мікалай Пятровіч Анцукевіч таксама знайшоў сваю суджаную ў Лунінцы – абое працавалі ў адной навучальнай установе.

Жонкай настаўніка стала дачка Іўсцініі Фёдаравны і Васіля Пятровіча Казюлічаў. Мой дзед некалькі дзясяткаў гадоў служыў псаломшчыкам, затым дзякам лунінецкай Крыжаўзвіжанскай царквы, на пагосце якой і пахаваны (на 88-м годзе жыцця памёр 01.10.1928 г.). У ваколіцах ён таксама славіўся як народны лекар, ведаў зёлкі, якімі лячыў ад шаленства людзей, пакусаных жывёламі.

У сям'і Казюлічаў было пяцёра дзяцей. Старэйшы сын Малахія працаваў землемерам і жыў у Лунінцы асобна ад сваёй сям'і, у якой было дзве дзяўчынкі. Дачка Ганна была замужам за інжынерам і жыла ў Харкаве. Пасля смерці мужа, што таксама працаваў інжынерам, да старэйшай сястры пераехала з Вінніцы Марыя. Леаніла, якая стала жонкай урача Пехава (памёр у 1931 г.), жыла ў Пінску, пасля з'ехала ў ЗША.

З бацькамі ў Лунінцы даўжэй за ўсіх заставалася Вольга (1889–1945). Скончыўшы настаўніцкія курсы, у 1910 г. працавала настаўніцай Койданаўскага (цяпер Дзяржынск) народнага вучылішча. У сувязі з ваеннымі дзеяннямі Першай сусветнай вайны ў 1915 г. была эвакуяваная ў Харкаў і вучылася там на Вышэйшых жаночых курсах. Скончыць поўны 4-гадовы тэрмін навучання перашкодзіла грамадзянская вайна.

У 1918 г. вярнулася на радзіму і пачала выкладаць рускую мову і літаратуру ў Лунінецкім чыгуначным вучылішчы (у гэты перыяд яе кале-

Лунінчанка натхняла на творчасць...

гам быў П. Сухі). Працягвала вучыць юных лунінчанаў і пасля 1921 г., калі тут усталявалася польская ўлада, а прыхільнікі праваслаўнай веры і рускай мовы знайшлі аднадумцаў у Рускім рэальным вучылішчы.

М. Анцукевіч апынуўся ў Лунінцы на год раней, цудам унікаў расстрэлу ў сябе на радзіме (чырвонаармейцы прынялі яго студэнцкую форму за афіцэрскую). Пасля шлюбу Вольга Васільеўна пакінула працу. У 1923 г. нарадзіўся мой старэйшы брат Юрый, у 1930 г. – я. Да гэтага часу дзядуля пабудоваў для дзвюх малодшых дочак дом па вуліцы 29-га лістапада (цяпер 17-га Верасня). Выхоўваючы дзяцей, мама займалася хатняй гаспадаркай. Яна была вельмі жыццярадаснай, любіла тэатр, выдатна ведала палескі фальклор, добра спявала народныя песні, была знаўцам мясцовай кулінарыі, адмыслова вышывала. На здымку, што захаваўся, Вольга Васільеўна адлюстраваная ў нацыянальным касцюме, які часта апранала ў Лунінцы. Амаатарка язды на веласіпедзе, яна купіла яго яшчэ ў царскія часы (маркі «Расія» Рыжскага заводу), а пасля на ім каталіся мы, сыны.

У 1928 г. бацьку запрасілі выкладаць лаціну ў Стаўбцоўскую польскую гімназію. А ў

1933-м – у Віленскую беларускую гімназію. Мы пераехалі ў Вільню ў 1934 г.

Пасля ўваходу заходніх абласцей Беларусі і прыбалтыйскіх краі-

Мой брат Юрый (1923–1978) у перадаенны час пацярпеў ад рэпрэсіяў. Ён мае дачку Таццяну. Прозвішча працягваюць два мае сыны. Доўгі час я працаваў у Літоўскім НДІ лясной гаспадаркі, пра эканоміку галіны апублікаваў больш за 150 навуковых працаў у нацыянальных і замежных навуковых выданнях. На пенсіі займаюся выданнем працаў свайго бацькі.

Я быў у Лунінцы ў 1946-м, праз год пасля смерці мамы. Спадзяваўся атрымаць спадчыну. Але пасля 1939-га наш дом нацыяналізавалі, у ім ужо жылі службовыя асобы. Знаёмыя лунінчане (у прыватнасці, вядомы сталяр Сцяпан Аўрамавіч Ішчанка) згадзіліся выступіць сведкамі маіх правоў на дзядулеву ўласнасць. Я звярнуўся з пазовам у суд, але на пасяджэнне не з'явіўся: адгаварылі навучаньня жыццём людзі... Так і з'ехаў.

Праз 60 гадоў зноў наведаў горад, дзе нарадзіўся. З цяжкасцю знайшоў свой двор. Стала шырокая тая, што была вузенькай, вулачка, дом таксама рэканструяваны знешне, але зусім не змяніўся ўнутры. Гасцінная цяперашняя гаспадыня настаўніца Дзіна Ігараўна Мальцава пацвердзіла, што каля веранды раслі два клёны, іх ссеклі, веранду таксама знеслі, а парадны ўваход зрабілі там, дзе ў нас быў чорны.

Хвалюючай была сустрэча ў старым прыгожым будынку, дзе з пачатку XX стагоддзя па 1945 г. знаходзіліся ўстановы адукацыі. Як аказалася, на фотаздымку майго бацькі з вучнямі ў 1924–1925 гг. ёсць і Вера Дзмітрыеўна Мураўская –

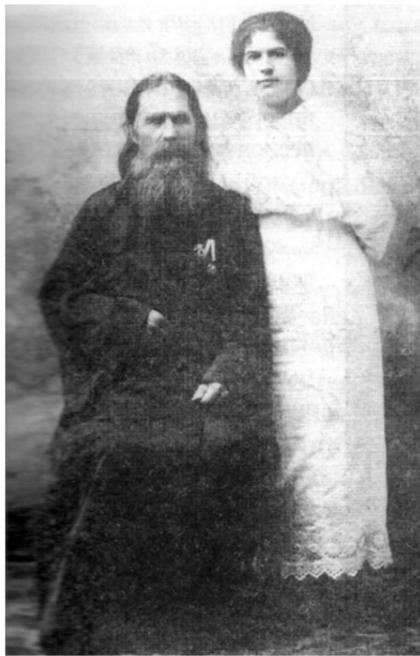
мама Таццяны Міхайлаўны Бабяк, якая шмат гадоў была галоўным урачом чыгуначнай бальніцы, што з пасляваеннага часу размяшчалася тут. Яе пераемнік Васіль Міхайлавіч Янішэўскі прапанаваў аформіць стэнд пра цікавую гісторыю будынка.

Каля магілы дзядулі айцец Сергій Крышталь адслужыў паніхіду ў памяць пра былога лунінецкага святара. Тут жа я даведаўся, што ў 1960-я гады на адрас царквы прыйшоў ліст з ЗША з просьбай добраўпарадкаваць надмагілле. Просьбу выканаў настояцель храма айцец Мікалай, а яго дачка Алена Яноўская перадала канверты з адрасам заакіяўскай цёткі, з якой у мяне была страчаная сувязь... Пра падтрыманне надмагілля ў належным стане цяпер паклапаціўся дырэктар хлебазавода Канстанцін Міхайлавіч Аліферовіч, за што яму шчыра ўдзячны.

Гвятару, а таксама і дырэктару цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы Надзеі Міхайлаўне Радзівановіч я ўручыў кнігі з перакладамі М. Анцукевіча «Слова о полку Игореве» віленскага, 1938 г. выдання, і «Адысеі» Гамера, выданага ў 2002 г. у Мінску. На прыёме ў органах улады намеснік старшыні райсавета Вера Васільеўна Косміч уручыла мне сувеніры з лунінецкай сімволікай. Дзякую за ўвагу і гасціннасць ветэранам працы Людміле Дзмітрыеўне Яўстаф'евай (зачараваны вакальным талентам яе дачкі Наталлі Іванаўны Мурко), Ірыне Вітальеўне Вячорка, Алене Мікалаеўне Канапацкай, дырэктару Лунінецкага КБА Аляксандры Аўрамаўне Грамыка. Вельмі рады, што лунінчане прымалі мяне, як земляка.

Алег АНЦУКЕВІЧ,

доктар сацыяльных навук, г. Вільня

Дзядуля Васіль Казюліч з дачкай Вольгай (Лунінец, да 1910 г.)

наў у складзе СССР Вольга Васільеўна працавала настаўніцай у адзінай у 1939–1940 гг. у Вільні дзяржаўнай рускай пачатковай школе № 36, дзе выкладала да заўчаснай смерці. Яна была педагогам па прызначэнні, сапраўдным старэйшым сябрам сваім вучням, якія плацілі ёй любоўю і павагай.

Развіццё краязнаўства ў БССР

Першая Усебеларуская краязнаўчая канферэнцыя прайшла ў лістападзе 1924 г. На ёй сабраліся асобныя краязнаўцы і прадстаўнікі дзяржаўных і грамадскіх арганізацыяў, якія вялі краязнаўчую працу. Абмен думкамі і прынятыя на канферэнцыі рашэнні паклалі пачатак шырокаму разгортванню краязнаўчага руху ў БССР. На канферэнцыі былі вырашаны арганізацыйныя пытанні і прынятае рашэнне аб выпуску часопіса «Наш край».

Асноўнымі формамі краязнаўчых арганізацыяў былі акруговыя і раённыя таварыствы, створаныя ў тагачасных буйных адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінках, краязнаўчыя гурты ў школах, тэхнікумах. Краязнаўчыя таварыствы ў ВУН былі прыроўнены да акруговых таварыстваў. Краязнаўчае таварыства БДУ было першай краязнаўчай арганізацыяй у ВУН СССР. Усе краязнаўчыя арганізацыі ставілі перад сабою задачу ўсебаковага вывучэння акруг і раёнаў, асобных населеных пунктаў.

Пад кіраўніцтвам ЦБК, пры падтрымцы дзяржаўных органаў і на энтузіязме на-

сельніцтва ў пачатку 1926 г. было зарэгістравана 167 краязнаўчых арганізацыяў, у якіх налічвалася каля 5 000 чалавек, і шэраг іх хутка павялічваліся. Гэты вялікі рэсурс збіральнікаў і даследчыкаў уносіў важкі ўклад у назапашванне звестак пра рэгіёны, якія неабходныя былі для вывучэння іх мінулага і сучаснасці, патрыятычнага выхавання насельніцтва, і нарэшце, для стварэння галін беларусазнаўства.

У першым Усебеларускім краязнаўчым з'ездзе (7–10 лютага 1926 г.) удзельнічалі 120 дэлегатаў, якія прадстаўлялі ЦБК, 87 краязнаўчых таварыстваў і гуртоў. Былі абмеркаваны палітычны даклад А. Чарвякова, справаздача ЦБК, даклады з месцаў і даклады па галінах краязнаўства. З дакладамі выступілі выдатныя вучоныя: С. Некрашэвіч «Мовазнаўчая праца краязнаўчых арганізацыяў», М. Доўнар-Запольскі «Краязнаўчая праца ў галіне гісторыі і археалогіі», У. Ігнатоўскі «Далейшы шлях краязнаўства на Беларусі» і інш. У пастановах з'езда было вырашана найважнейшай галіной сучаснай краязнаўчай працы «прызнаць вывучэнне пры-

роды і яе вытворчыя сілаў», намечаныя асноўныя кірункі дзейнасці па выяўленні, апрацоўцы раслінаў і мінералаў, фэналагічных і метэаралагічных назіранняў, удзеле ў падрыхтоўцы картаў. Было прапанавана распрацаваць і выдаць праграмы па зборы дыялектычнага матэрыялу, правесці шырокую агітацыю па збіранні слоўнага з беларускай народнай мовы, звярнуць увагу на ўкладанне краёвых слоўнікаў. Краязнаўцы з вялікім энтузіязмам прыняліся за гэтую дзейнасць. У 1926 г. яны сабралі каля 50 000 картасловаў для ўкладання краёвых моўных слоўнікаў. За тры гады працы па зборы моўнага матэрыялу ў Інбелкульт краязнаўчыя арганізацыі Віцебскай акругі даслалі 37 285, Мінская – 18 121, Мазырская – 10 842, Бабруйска – 10 367, Гомельская – 2 371, Полацкая – 1 895 картасловаў. Агульная колькасць асобаў, што прынялі ўдзел у зборы слоўнага матэрыялу, даходзіла да 2 500 чалавек. У большасці гэта былі настаўнікі, студэнты, аграномы, вучні сямігадовых школ. Рэспубліканскі і мясцовы друк шырока асвятляў ход гэтай працы.

З 1926 г. разгарнулася праца па ўкладанні краёвых слоўнікаў у акруговых краязнаўчых таварыствах. Найбольшага поспеху дасягнулі на Віцебшчыне, перш за ўсё дзякуючы самаадданай працы навуковага сакратара Віцебскага акруговага таварыства краязнаўства М. Каспяровіча (1900–1937). З верасня 1924 г., наведваючы па службе вёскі, ён пачаў запісваць слоўны матэрыял. На кірмашах, святах, у гутарках з сялянамі старанна запісваў народныя словы і выразы, асабліва вымаўлення і ўжыванне. Да пачатку 1926 г. меў больш за 10 000 запісаў. Праз віцебскую газету «Заря захада» ён звярнуўся да мясцовай інтэлігенцыі з заклікам

удзельнічаць у гэтай працы. Неўзабаве больш за 200 настаўнікаў, аграномаў, паштальёнаў, работнікаў хатаў-чытальняў сталі супрацоўнікамі Каспяровіча і даставілі ў слоўнікавую камісію Віцебскага акруговага таварыства краязнаўства 36 071 картку-слова, што разам з сабранымі М. Каспяровічам склала 46 192 карткі-словы. Гэта дало магчымасць прыступіць да ўкладання моўнага слоўніка. «Віцебскі краёвы слоўнік» (1927) ахопліваў 9 703 словы. Слоўнік адлюстравваў тагачасную мову на Віцебшчыне і стаў адной з крыніцаў для распрацоўкі літаратурнай беларускай мовы. Аднак меў недахопы як у тлумачэнні некаторых слоў, так і ў пэўнай недакладнасці ілюстрацыйнага матэрыялу.

Шырока разгарнулася слоўнікавая праца на Мазыршчыне. Акруговае таварыства падрыхтавала слоўны матэрыял, на аснове якога А. Крукоўскі падрыхтаваў слоўнік. Аднак яго выданне не было завершана і рукапіс слоўніка загінуў пад час Вялікай Айчыннай вайны. У Калінінскім акруговым таварыстве краязнаўства (г. Клімавічы) працай па падрыхтоўцы слоўніка кіраваў Я. Бялькевіч – дырэктар Мсціслаўскага педтэхнікума. Студэнты тэхнікума прымалі актыўны ўдзел. Гэты слоўнік адрозніваўся ад віцебскага і мазырскага тым, што змяшчаў не пераклад беларускіх слоў на рускую мову, а іх тлумачэнне на беларускай мове. Завершаны быў слоўнік Я. Бялькевічам у 1959 г. і выданы Інстытутам мовазнаўства АН БССР пад назвай «Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны» (1970). Іншыя акругі прыпынілі працу над слоўнікамі з-за неспрыяльных умоваў.

Валянціна САІТАВА

(Працяг будзе)

Што такое выхаванасць?

Вельмі разумны, на маю думку, чалавек сказаў аднойчы: «Ведаеце, што такое быць нявыхаваным? Гэта не значыць быць хуліганам – гэта значыць не ведаць гісторыі і літаратуры сваёй краіны».

Мне імпануе такое азначэнне гэтага паняцця. Дый ва ўсе часы менавіта такой дакладнаю меркай вымяралася ступень адукаванасці чалавека, якая набывае асаблівае значэнне сёння.

Я не збіраюся чытаць лекцыю на конт выхавання і самавыхавання, а пазнаёмлю вас, паважаныя чытачы, з выданнем, якое мяне вельмі ўсхвалявала і якое накіраванае на тое, каб абудзіць у нас самыя лепшыя пачуцці. Гэта кніга мастацка-гістарычных апавяданняў і эсэ Алеся Марціновіча «Успамін пра будучыню», якая надаўна пабачыла свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура».

Што і казаць – недастаткова мы ведаем гісторыю роднага краю. Я сама прайшла даволі доўгі жыццёвы шлях, скончыла ў свой час ВНУ, але ж папрок гэты адрасаю і самой сабе. Ведаю цвёрда: гэта ненармальна. Каб любіць сваю малую і вялікую Радзіму, каб яе шанавалі, трэба ведаць шлях, які яна прайшла. І няхай ён будзе ці гераічны, ці трагічны, ці нейкі іншы, трэба ведаць і шанавалі імёны

далёкіх і блізкіх продкаў, якія верай і праўдай служылі роднай зямлі, рабілі ўсё, каб яна жыла і квітнела. Трэба ведаць сваё роднае – няхай гэта будзе літаратура ці гісторыя, мова ці прырода. Каб не было так, як напісаў з болам у сэрцы Міхась Рудкоўскі:

*Мы помнім выразна і свежа,
Што спее ў Турцыі ў садах,
А казку дзіўнай Белавежы
Ледзь разбіраем на складах.*

А яшчэ падштурхоўвае на знаёмства з кнігай А. Марціновіча «Успамін пра будучыню» шырока вядомая ісціна: каб будаваць шчаслівае заўтра, трэба ведаць сваё мінулае. Толькі праз памяць аб сваіх продках чалавек па-сапраўднаму можа забяспечыць сабе дастойную будучыню. Нездзе там – сляды нашых продкаў. Мы – адно са звёнаў у бясконцым ланцугу жыцця, якое звязвае мінулыя пакаленні з наступнікамі. Таму і павінныя расказаць сваім дзецям і ўнукам пра тых, каго ўжо няма сярод нас, але памяць пра іх жыве. Вось гэтаму і служыць новае выданне пісьменніка.

З аповедаў А. Марціновіча даведваешся пра жыццё, да прыкладу, К. Грума-Гржымайлы, якому лёсам было на канавана стаць першым у многіх медыцынскіх адкрыццях, які быў да таго ж і паэтам, які сказаў: «Что жизнь

без дел благочестивых?». Даведваешся пра княгіню Магдалену Радзівіл, якая ўсё жыццё сцвярджала, што яна беларуска і як магла спрыяла Бацькаўшчыне. Знаёмішся са слаўным сынам Радзімы, ураджэнцам Случчыны Сямёнам Косбергам. Ці многія з нас ведаюць, што «Усход», на якім паляцеў Ю. Гагарын, быў выведзены на арбіту трэцяй ступенню ракеты-носьбіта, створанай у канструктарскім бюро С. Косберга? І што знакавае гагарынскае «Паехалі!» прагучала не адно, а ў спалучэнні словаў: «Паехалі! Косберг спрацаваў!»? А таксама, што неўзабаве пасля першага палёту чалавека ў космас з'явіўся сакрэтны Указ Старшыні Вярхоўнага Савета СССР, якім С. Косберг удастойваўся звання Героя Сацыялістычнай Працы? І яшчэ адна цікавая дэталі: Гагарын даў тысячы аўтографуў жыхарам розных куткоў планеты, але першы аўтограф – «Сямёну Арыевічу Косбергу за трэцюю ступень».

Калі ў мяне атрымалася вас зацікавіць, то пашукайце гэтую кнігу ў кнігарнях і бібліятэках. Бо пад час прачытання са старонак дваццаці аповедаў і эсэ перад вамі пройдучы жыццё лепшых сыноў і дачок нашай Бацькаўшчыны. Упэўненая, што пачуццём гонару напоўняцца вашыя сэрцы, і будзе пра што расказаць дзецям і ўнукам, а яны – наступным пакаленням. Дык ці не такой меркай вымяраецца наша выхаванасць?

*Ірына РУДКОЎСКАЯ,
в. Хатынічы
Танцавіцкага раёна*

(Заканчэнне. Пачатак у №№ 21–30)

Так ціха і непрыкметна адышла старэнняя. Хоць яна тут і зграшыла, але яе душа павінная быць у нябёсах, бо вельмі ўжо многа пакутаў перанесла на гэтай зямлі.

... Так і засталася б гісторыя гэтай сям'і не заўважанай, каб не аказаў аднаразовую дапамогу вязням фашысцкіх лагераў інтэрнацыянальны Жэнеўскі камітэт. Марыя Вікенцьеўна атрымала аднаразовую дапамогу.

Вырашыла паднавіць хату. Назапасіла будаўнічых матэрыялаў. Толькі пакарысталася ўсім тры месяцы. А праз тры гады пасля яе смерці дайшлі дакументы з Германіі, што пацвердзілі знаходжанне Вікенця Фаміча, Міхаліны Якаўлеўны, Марыі Вікенцьеўны і Тамаша Вікенцьеўна на прымусовых работах у Германіі.

Пад час наведвання могілак у былой вёсцы Стайкі 20 гадоў таму сфатаграфаваліся Антон Віктаравіч і Марыя Вікенцьеўна Рыжыя, Тамаш Вікенцьеўвіч з дачкамі і Антон Вікенцьеўвіч Буралі. Акрамя дарослых дзяўчынак, нікога больш няма ўжо ў жывых

Пасляслоўе

Пасля вайны жыхары з вёскі Журавоўшчына, якія чудам засталіся жывыя, пачалі адбудоўваць свае хаты. У каго захаваўся нешта з пабудоваў – хлеў, лазня – часова жылі ў іх і будавалі хаты. Такіх знайшлося 15–20 сем'яў. Але доўга яны там не пражылі. Жыццёвыя абставіны склаліся так, што мусіла вёска загінуць назаўсёды. Асноўная прычына – адсутнасць усялякай цывілізацыі, далёкая адлегласць да райцэнтра. Моладзь пакідала вёску і ехала ў гарады, а тут дажылі свой век старыя. Хрушчоўская палітыка ўзбуінення вёсак даканала ўшчэнт і пакутную Журавоўшчыну.

Цяпер у тых мясцінах нічога не нагадвае, што некалі былі вёскі. Поле сельгаскааператыва «Юдыцына» падыходзіць да самага лесу. Праўда, сям-там некалькі пладовых дрэваў засталіся – напамінам, што калісьці тут жылі людзі. Назву Журавоўшчына носіць урочышча. Шуміць, гамоніць Журавоўшчынскі лес, які прыцягвае ягаднікаў і грыбнікоў, а ўзімку тут вяскоўцы назапашваюць дровы.

Пад час святочных урачыстасцяў 9 мая і 3 ліпеня вучні Лонскай базавай школы да падножжа абеліска, што ўзведзены ў 1976 годзе ў памяць аб мясцовых жыхарак, спаленых і расстраляных у 1942 годзе, ускладваюць кветкі. На абеліску змешчаныя 263 прозвішчы тых, над кім не зліталася вайна. Знішчаныя вёскі Трабаўшчына, Кушталі, Журавоўшчына, Куялеўшчына, Сялібікі, Падрэзаўшчына. Загінулі цэлымі сем'ямі Смерцёвы, Касцюкевічы, Буйкі, Марцынкевічы, Захаравы, Грайчонкі, Андрэйчыкі, Бароўкі, Лонскія, Мілянцаі, Міхасёнкі, Маразы, Мядзюхі, Мышко (іх найбольш – 19 чалавек), Палягошкі, Сініцы, Шульгі, Яблонскія, Верашчакі, Вайцяховічы, Гедройцы, Дулінцы, Жоравы, Зямцы, Кадушкі, Цітовічы, Трабы, Свілы... А колькі яшчэ застаюцца невядомымі, якія не трапілі ў гэты спіс. У тым ліку і сем'і Буралёў!

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ

«Бо на парозе восень залатая»

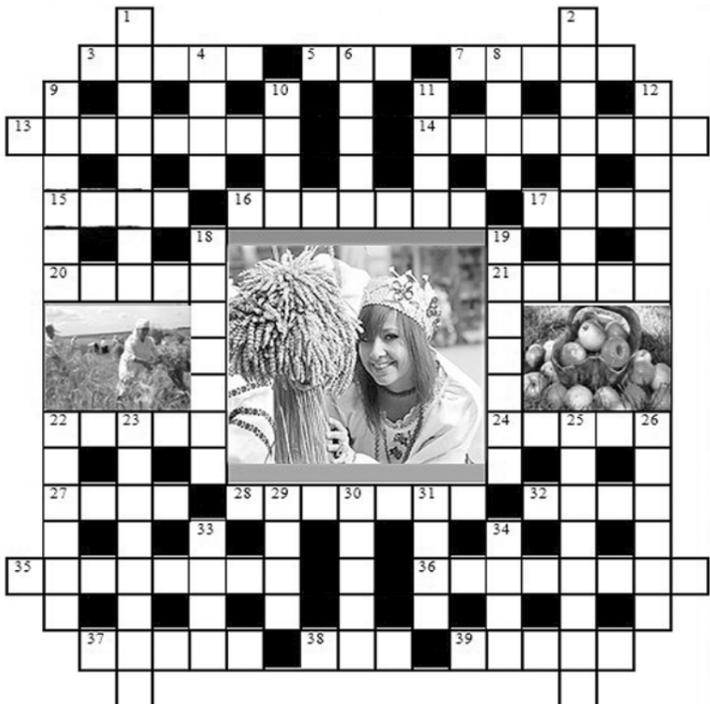
Уздоўж
3. «Паклаўся моцны жнівеньскі ... // Бо на парозе восень залатая». («Не пара», А. Балутенка). 5. ... у жніўні жалудамі багаты – да ўраджаю (прыкм.). 7. Яечня. 13. «І так, заціхлі ... // Пайшла каса адпачываці» («Новая зямля», Якуб Колас). 14. На зімовы стол жнівень рыхтуе ... (прыкм.). 15. Самае значнае, галоўнае (перан.). 16. «Да нашай вёскі ішоў нясмела // Спраўляць ... // Жнівень жжаўцелы» («Жнівень сорок пятага года», А. Грачанікаў). 17. У жніўні ... насустрач во-

сені бяжыць падскокамі (прыкм.). 20. «Дзе ты быў? Скажы, Алезь. // – Па ... хадзіў я ў лес» («Грыбнік», П. Прадуза). 21. Першая літара грэчаскага алфавіта. 22. Кучаравая пасма валасоў. 24. «Аб восені табе напамінь // І павуцінка на плячы, // І спелы ...» («Жнівень», С. Законнікаў). 27. «... сустракай – у мёд нож мачай», – так казалі ў народзе перад Спасам-мядовікам (14 жніўня). 28. ... сее, жне і косіць – на сталах багацця досыць (прыкм.). 32. Частка драматычнага твора. 35. Той, хто плавае на лодцы.

36. Конныя граблі. 37. Рака ў Беларусі. 38. У матэматыцы абазначэнне невядомай велічыні. 39. Дзесяць снапоў, састаўленых у кучку для прасушкі і накрытых распасцёртым снапом.

Уноперак

1. На трэцім Спасе (29 жніўня) трымай ... ў запасе (прыкм.). 2. Жнівень варыць, ... да стала падае (прыкм.). 4. Яблыкі, што апалі ад ветру, у час навалыніцы. 6. Гарадскі пасёлак, раённы цэнтр на Віцебшчыне. 8. Крыніца паэтычнага натхнення (перан.). 9. Тытул вышэйшага дваранства або ўладарных князёў. 10. У жніўні і верабей ... варыць (прыкм.). 11. Пералётная птушка, веснік вясны. 12. ... і ў смецці блішчыць (прыкм.). 18. У першы ... жніўня сталае надвор'е – быць снежнай доўгай зіме (прыкм.). 19. Дарожная сумка з замком. 22. Прышоў Пятрок (12 ліпеня) – адраваў ..., прышоў Ілля (2 жніўня) – адпалі два (прыкм.). 23. Прыдатны ... цяплом, а жнівень дабром (прыкм.). 25. Народны танец лезгінаў. 26. З дапамогай яе адчыняюць і зачыняюць дзверы. 29. Грэчаская багіня перамогі. 30. Жнівень – ... лета (прыкм.). 31. ... носіць, а рукі кормяць (прыкм.). 33. «І ... сышліся. – Направа, налева // Кладучы ў снапы каласы-старажы» («Жніво», Янка Купала). 34. Кожная ... ў жніўні багата (прыкм.).

Дзівосы з Палессся

Чалавек, у якім бы ўзросце ён ні быў, любіць родную старонку, яе прыроду, шануе зямлю, якая корміць і пеціць сваіх дзяцей. А Палессе –

край, багаты на таленавітых, шчодрых душою людзей.

Вось і нядаўна ў Жыткавічах дырэктарка раённага цэнтра фальклору Ганна Лой

пазнаёміла мяне з цікаваю сям'ёй, дзе шчыра дапамагаюць адно аднаму ва ўсім. Зайшоўшы ў іх хату, быццам апынуўся ў мастацкай галерэі: шматлікія вырабы, кампазіцыі, вазы, пано, карціны – з тэкстылю, бісеру, дроту, ракушак, пер'я, жалудоў, хваінак-галінак! І ўсе гэта плён фантазіі і рук Кацярыны Кіжнёвай – навучанкі 9 класа Жыткавіцкай СШ № 2 і раённага Цэнтра творчасці дзяцей і моладзі. Не так даўно яе калядная кампазіцыя заняла другое месца ў абласным конкурсе дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва (кіраўнік Т. Жогаль).

Пажадаем Кацярыне творчага натхнення, уседлівасці, плёну ў працы і вучобе, добрых сяброў і сонечнага настрою.

Мікола КОТАЎ,
пазаштатны карэспандэнт «КТ»
Фота Аксаны КІЖНЁВАЙ

Жарт тыдня ад Каласка і Калінкі

Піша аўцюк пісьмо бацькам з дзіцячага лагера:
«Я па вас вельмі сумую, але мне весела...»

Не кожная гадзюка – Змей Гарыныч

Паводле сусветнай статыстыкі, колькасць людзей, якіх укусіла змяя, перавышае 1 мільён, прычым кожны дзясяты выпадак – смяротны.

Часцей за ўсё змеі кусаюць людзей пад час збору ягадаў, грыбоў, на сенакосе. Таму, выпраўляючыся ў лес, трэба адпаведна апранацца, абавязкова надзяваць боты. Пажадана мець доўгую палку-посах, каб рассоўваць ёю зараснікі. Калі вы ўбачыце змяю ў пагрозлівай позе, лепш адступіцеся. Майце на ўвазе: часцей за ўсё гадзюка кусае абараняючыся.

Калі ж змяя ўкусіла кагосьці ў руку ці нагу, неабходна абмежаваць рухавасць пацярпелага. Пры укусе ў нагу рэкамендуецца прыбітаваць адна да адной ногі і прыўзняць, падклаўшы пад іх што-небудзь. А калі ўкушаная рука, то яе лепш трывала зафіксаваць у сагнутым стане да сэрца ці трохі ніжэй. Абавязкова трэба даць пацярпеламу болей папіць, каб вывесці атруту з арганізма. І ў любым выпадку трэба як мага хутчэй даставіць яго ў лякарню.

Ні ў якім разе нельга накладваць жгут. Бо, па-першае, ён не замінае яду пранікаць у тканкі, што вышэй за рану, а па-другое – пераціскае сасуды і спрыяе яшчэ большаму парушэнню абмену рэчываў. У выніку адбываецца распад структуры тканкі, што можа мець незваротныя наступствы.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНСа
г. Мінска

Малая краязнаўчая ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МЛЫН ВАДЗЯНЫ – збудаванне на беразе ракі ці праточнага возера для памолу зерня. Вядомы з канца IX–X стст. Будаваўся пры княжацкіх дварах, у манастырскіх вотчынах. Асабліва пашырыліся ў XVI–XVIII стст. Уладальнікамі іх былі таксама купцы і дзяржава. На тэрыторыі Беларусі шырока бытавалі да пач. XX ст.

Асноўны рабочы орган – пастаў з 2-х камянёў з вертыкальнай воссю вярчэння (ніжні камень нерухомы).

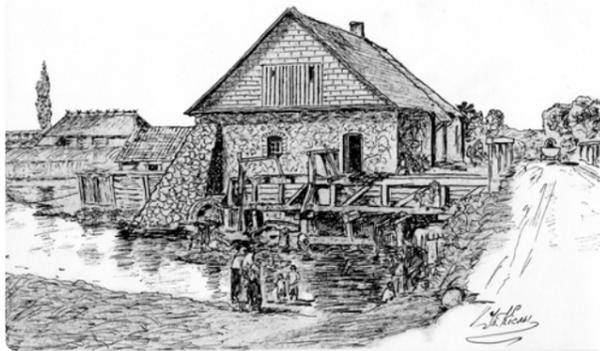
У асноўным будавалі колавыя, турбінныя і наплаўныя млыны. Найбольш пашыраны быў колавы. Асноўная яго частка – вялікае (да 4 м у дыяметры) вертыкальна пастаўленае кола (радзей два), насаджанае на гарызантальную восць. Прыводзілася яно ў рух сілай вады, якая падала зверху на лапаткі кола і круціла яго. Радзей сустракаліся вадзяныя колы ніжняга бою, у якіх вада па нахіленым жолабе біла ў лапаткі кола знізу. Напор вады рэгуляваўся падыманнем і апусканнем засланкі. Пазней на гарызантальны вал пачалі насаджаваць яшчэ шквы. Апошнія з дапамогай пасаў прыводзілі ў рух шатроўку з вальцамі. Мука трапляла ў т.зв. бурат, дзе прасявалася праз палатняныя сіты. У канцы XIX – пачатку XX стст. замест кола пачалі выкарыстоўваць турбіны дыяметра ад 1 да 4 м. Турбіна значна павышала энергетычную магутнасць млына і пры «добрай» вадзе круціла 3–4 каменныя паставы, 1–2 шквы з вальцамі і крупадзёрку. Млыны на 1–2 паставы былі невялікія, драўляныя. Млыны ў некалькі

Млын у Агародніках Дзятлаўскага раёна (знішчаны ў 2013 г.)

паставаў часцей былі 2-павярховыя, цагляныя. Над кожным з паставаў мацаваўся кош для зерня. Зерне з каша па жолабе паступала ў адтуліну верхняга каменя. Мука з ніжняга каменя ссыпалася ў вялікую скрыню – спод. Мяшкі з зернем падавалі на 2-і паверх лябёдкай. У невялікіх млынах іх насілі па лесвіцах-драбінках.

На поўдні Беларусі (на р. Гарыні, Стыры, Прыпяці і інш.) будавалі і наплаўныя (пльвучыя) млыны, колы якіх прыводзіліся ў рух пльвучымі вады. Іх будавалі на паўнаводных рэках з

Млын Касакоўскі ў Вялікай Бераставіцы (рэканструкцыя)

моцнаю і хуткаю пльвучым. Асновай для такога млына служылі паром ці баржа. Упоперак парома клалі гарызантальную доўгую восць, на канцы якой мацавалі лопасці ў выглядзе 6–8-вугольнай зоркі. На другім канцы восі мацавалася кола, што круціла гарызантальную шасцярню з вертыкальнай воссю, на якую быў насаджаны верхні камень пастава.

У канцы XIX – пачатку XX стст. жорнавыя млыны перабудоўваліся на вальцовыя. Павялічвалася і колькасць крупадзёрак. У даваенны час (да 1940-х гг.) малолі ў асноўным у млынах з электрычным рухавіком і ў вадзяным млыне. Па вайне вадзяныя млыны паступова замяняліся млынамі-вальцоўкамі з электрычным рухавіком, хаця доўгі час калгасы і саўгасы карысталіся (для кармакухань) вадзянымі, радзей ветракамі. У наш час яны дзе-кольвечы захаваліся як помнікі народнай архітэктуры.

Традыцыйнае збудаванне – зрубная, радзей каркасная прамавугольная ў плане пабудова на некалькі паверхаў, накрытая 2- або шматсхільным дахам з драўняных, гонты, саломы. Некаторыя будавалі ў тэхніцы «прускага муру» (м. Гярваты Астравецкага раёна). У XVIII–XX стст. у буйных мястэчках, гарадах і некаторых мястэчках млыны рабілі з цэглы і каменю (в. Вузла Мядзельскага раёна), асобныя мелі элементы позняга барока, класіцызму (Паставы, в. Паланечка Баранавіцкага раёна), несапраўднай готыкі (аршанскі вадзяны млын).

У XVI–XVIII стст. у буйных гарадах млыны часам карыстоўвалі для падачы вады ў замак (Брэст), абсталявалі абарончымі прыстасаваннямі (Віцебск). У XVIII–XIX стст. буйныя млыны акрамя вытворчых памяшканняў мелі жыллё, каморы, крамы (м. Цімкавічы Капыльскага раёна).